

نگاهی به موسیقی رادیو کرمان قبل از انقلاب شهاب جعفری

مقدمه | اختراع رادیو بی تردید یکی از نقاط عطف تاریخ تمدن بوده، اما گذشته از اهمیت جنبه‌ی رسانه‌ای و ارتباطی آن، رادیو در همه جای دنیا حیات موسیقایی جوامع مختلف را نیز دگرگون کرده است. با همه‌ی اهمیت جایگاه رادیو در تحول دنیای موسیقی به طور عام، عوامل متعددی سبب شده که تاثیرگذاری رادیو بر زندگی موسیقایی جامعه‌ی ایرانی، ابعاد ویژه‌ای بیابد. در واقع تاسیس رادیو تهران در اردیبهشت ۱۳۱۹ چنان تاثیر تعیین کننده‌ای بر حیات موسیقی ایران داشته که از یک منظر تقسیم بندی تاریخ موسیقی ایران از روزگار باستان تا امروز به دو دوره «پیش از رادیو» و «بعد از رادیو» سخنی چندان به گزافه نخواهد بود. سرانجام با راه اندازی رادیو تهران است که موسیقی در ایران به تمامی وارد مرحله «مدرن» حیات خود می‌شود. آشکار است که صفت «مدرن» در اینجا به یک سبک موسیقی با ویژگی‌های فنی و زیبایی شناسی معین که در کتب تاریخ موسیقی «دوران مدرن» نامیده می‌شود ارجاع نمی‌دهد، بلکه به خصوص باز می‌گردد به نوعی مناسبات تازه بر سر نحوه حیات اجتماعی موسیقی، ایجاد نوعی مناسبات تازه میان موسیقی دانان، جامعه، و لایه‌ی تازه‌ای که رفته رفته نقش فزاینده‌ای می‌یابد. رادیو برای اولین بار توده‌های عظیمی را درگیر موضوع موسیقی می‌کند، اگر تا پیش از این تنها اقلیتی محدود از جامعه ایرانی و در زمانی بسیار محدود با موسیقی سرکار داشتند، تاسیس رادیو میلیون‌ها نفر را در اندک زمانی در تمام شبانه روز در معرض موسیقی قرار داد.

حیات موسیقایی پیش از رادیو در دوشکل موسیقی مردمی و موسیقی رسمی حکومتی، نهادهای و سازمان های محدود خاص خود را داشت، تاسیس رادیو به نحو اجتناب ناپذیری ضرورت تجدید سازمان موسیقایی ایران را در دستور کار قرارداد. تا پیش از تاسیس رادیو، موسیقی دان حوزه موسیقی مردمی، هنرمندی بود غیر حرفه ای که به احتمال قریب به یقین از راهی به جز موسیقی امرار معاش می کرد، و موسیقی دان حوزه ی موسیقی رسمی، یکی از اجزاء دربار شاه یا حاکم یا خان بود که حاصل هنرش تنها در رابطه ی شخصی خدایگان و بنده واجد ارزش مادی می شد. رادیو این امکان را فراهم آورد که موسیقی به کالایی اجتماعی بدل شود و در زنجیره ی تازه ای از مناسبات مورد ارزشیابی مادی قرار گیرد.

با تاسیس رادیو کرمان در سال ۱۳۳۷ و اجرای موسیقی به صورت تک نوازی و گروه نوازی در رادیو، تحولی بزرگ در موسیقی کرمان ایجاد شد. از سال ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۷ هنرمندان مختلفی به صورت مستمر و غیر مستمر در نقش رهبر ارکستر، آهنگساز، خواننده، نوازنده و ترانه سرا با رادیو کرمان فعالیت کردند. این دوران بیست ساله را می توان شکوفاترین دوره موسیقی شهری قبل از انقلاب در کرمان دانست.

پیشینه پژوهش

در مورد موسیقی دانان نواحی و شهری کرمان می توان به کتاب نگاهی به موسیقی نواحی کرمان نوشته فواد توحیدی (۱۳۹۷) و کتاب بزرگان موسیقی کرمان و نواحی نوشته حبیب الله نصیری فر (۱۳۹۷). کتاب رامشگران، موسیقیدانان کرمان جلد اول نوشته سعادت ارجمند (۱۴۰۱) رویدادهای موسیقی شهری کرمان و زندگینامه موسیقیدانان کرمان را گردآوری کرده است.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر داده های مربوط به موسیقی رادیو کرمان قبل از انقلاب با روش اسنادی و تکیه بر مطالعه کتابها و مقالات به دست آمده است.

تاسیس رادیو کرمان

رادیو کرمان در خرداد سال ۱۳۳۷ شمسی تأسیس شد و از همان ابتدا برنامه های موسیقی در رادیو اجرا می شود. و ابتدا برنامه های آن در طی سه ماه به صورت آزمایشی زیر نظر استاندار وقت محمد دادور پخش می شد و شخصی به نام مسعود آور که مشاور استاندار بود مسئولیت اجرای برنامه های رادیویی شامل اخبار، موسیقی و گفتارهایی حاوی شرح حال شعرا و نویسندگان کرمانی بود بر عهده داشت. لشکر کرمان نیز فرستنده ای در اختیار داشت که سه شنبه شبها به مدت یک ساعت برنامه هایی در ارتباط با لشکر داشت و نیم ساعت آن اختصاص به پخش اخبار مربوط به استانداری، شهرداری، آموزش و پرورش و دیگر سازمان های دولتی و موسیقی بود. ایوب دژاکام از اولین موسیقیدانان کرمانی بود که قبل از تاسیس رادیو کرمان در رادیولشگر هر هفته به اجرای برنامه می پرداخت. پس از تأسیس رادیو در کرمان، برنامه رادیویی لشکر تعطیل شد و در ارتباط با تشکیلات اداری پس از طی دوران سه ماهه آزمایشی در شهریور ماه ۱۳۳۷، از طرف اداره کل انتشارات و تبلیغات ایران که بعداً به وزارت اطلاعات و رادیو تبدیل شد علی یاسایی (کارمند بازنشسته آموزش و پرورش کرمان) به عنوان اولین سرپرست اداره اطلاعات و رادیو کرمان تعیین شد.

به گفته یاسایی نظر به اینکه، نیمه دوم سال بود و اعتبار کافی برای استخدام نیروی انسانی در اختیار نداشت از بعضی سازمان های اداری استان، تعدادی از کارمندان که سابقه مطبوعاتی و نویسندگی داشتند تعیین و توسط استاندار به اداره اطلاعات و رادیو کرمان معرفی گردیدند که در اوقات غیر اداری، انجام وظایفی را در رادیو کرمان به عهده بگیرند و حق الزحمه ای هم دریافت کنند. لذا از شهرداری کرمان علی اصغر مظهری «نماینده اسبق مجلس شورای ملی» و محمد دانشور، معرفی شدند. شغل دانشور خبرنگاری و شغل مظهری گویندگی بود. همچنین کارمند دیگری به نام اصغر محیط زاده از مرکز فرستاده شد که کار تنظیم برنامه های رادیو کرمان را بر عهده داشت. شورای نویسندگان رادیو نیز در این زمان تشکیل و محمدعلی برهانی

به ریاست این شورا برگزیده شد. در آغاز کار، محل اداره اطلاعات و رادیو کرمان، در میدان ژاندارمری (میدان قرنی) و فرستنده رادیو در جلال آباد (۶ کیلومتری شهر کرمان) بود از آنجا که این فرستنده به وزارت پست و تلگراف تعلق داشت، یکی از مهندسان اداره پست و تلگراف کرمان به نام مهندس پوریوسفی مسئولیت فرستنده را برعهده داشت. حدود چهار ماه از دوران ریاست علی یاسایی نگذشته بود که داوود فخر راوری، کارمند وزارت راه، به سمت سرپرست اداره مذکور تعیین شد و دو ماه هم در این سمت انجام وظیفه کرد بعد از وی واعظی از تهران به کرمان آمد و قرار شد در درجه اول از وجود کارمندانی که بطور موقت در سازمان رادیو کرمان کار می‌کردند در صورت موافقت سازمان با انتقال آنان برای انجام کارهای اداری، خبر نگاری، تنظیم برنامه و نویسندگی استفاده شود. مظهری و چند نفر دیگر برهمین اساس به رادیو منتقل شدند و بقیه کادر مورد نیاز نیز بطور دائم یا موقت به استخدام رادیو در آمدند. تشکیلات اداری اطلاعات و رادیو کرمان به این شرح با حکم مرکز شکل گرفت، نخستین خبرنگار رادیو محمد دانشور و اولین گوینده مرد علی اصغر مظهری بود. گویندگان زن خانم‌ها، مهین منشی زاده و نسرین نوین و محمدعلی برهانی رئیس شورای نویسندگان بودند و خانم‌ها نعمت الهی و صدیقه خجندی، کادر دفتری را تشکیل می‌دادند. بعدها مهدی ابوسعیدی به عنوان گوینده و علی خرد پژوه به عنوان خبرنگار به استخدام اداره اطلاعات و رادیو در آمدند.

موسیقی رادیو کرمان

از همان ابتدا تاسیس برنامه های موسیقی در رادیو به صورت تک نوازی و دو نوازی توسط هنرمندانی چون ایوب دژاکام، محمدعلی سیف اللهی، عزیز اکبری، احمد گواشیری و نظامی اجرا می‌شود. طبق اسناد بدست آمده از اداره اطلاعات و رادیو استان کرمان اولین ارکستر رادیو در کرمان در تاریخ ۱۳۴۵/۹/۱۲ از ۶ نفر کارمند با بودجه ۶۹۰۰ ریال اعتبار ماهانه تشکیل گردیده است.

۱ آقای سید شمس الدین طباطبایی (عضو شورای موسیقی)

۲ آقای محمدعلی سیف اللهی اوشانی (نوازنده سنتور)

۳ آقای عزیز اکبری (نوازنده ویلن)

۴ آقای احمد گواشیری (نوازنده تار)

۵ آقای محمد زموده (نوازنده آکاردئون)

۶ آقای عطاالله مشرف زاده (خواننده و نوازنده تمبک)

به علت نیاز به تکمیل ارکستر در سال ۱۳۴۵ از هنرمندانی چون آقای صفاریان (نوازنده ویلن)، مهدی گواشیری (نوازنده فلوت)، علی فدایی و ایرج نوذری (خواننده) به طور غیرمستمر استفاده شده است. محصول ماهانه ارکستر رادیو کرمان در سال ۱۳۴۵ بطور متعارف سه تا چهار آهنگ جدید بوده است.

از سال ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۷ هنرمندان مختلفی به صورت مستمر و غیر مستمر در نقش رهبر ارکستر، آهنگساز، خواننده، نوازنده و ترانه سرا با رادیو کرمان فعالیت کردند. در پژوهش حاضر با توجه به اسناد موجود اداره اطلاعات و رادیو استان کرمان و مطالعات میدانی و کتابخانه ای سعی بر آن شده است اسامی هنرمندان براساس حروف الفبا با توجه به فعالیت شان و ترانه ها در رادیو طبقه بندی شود.

رهبر و سرپرست ارکستر

۱ عزیز اکبری

۲ ایوب دژاکام

۳ محمدعلی سیف الهی اوشانی

۴ احمدرضا موید محسنی

آهنگسازان	قطعات
عزیز اکبری	حدیث غم، همراه خزان، ای خدای آسمان ها
ایوب دژاکام	بل بل، گلی جون، ربابه، گلنارجان، لیلا، بالا بلا، دخترخاله، شب یلدا، غم تنهایی، قصه عشق، کبک دری، سرگشته، ناله نی، دروگر، صدف، چارقد گل دار، نازنازی، مرغ بی آشیون، انتظار، مشکن دلم را، ماجرای دل

محمدعلی سیف اللهی	تقدیر و عشق
محمدحسین صفاریان	فاطلو، سکلو، کاروان، زکرمون می‌روم
کشاوری	شوخ و قشنگی، نیاز، عاشق
احمد گواشیری	گل شب بو، چشم به راه، خریدارناز، النگو
احمدرضا مویدمحسنی	منو تنها نذار، بارون اشک، ای حبیبو، قالی کرمون، عروس کرمون، ترک ولایت، محله یار، لالایی، سهیلا، ول کرمون، لو جوی او(لب جوی آب)، بزم مشتاق، با که گویم بهاره، آی ولم، شیربها، بی قرار

خوانندگان مرد	قطعات
رضا ارژنگ عباسی	بل بل، گلی جون، ربابه، گلنارجان، لیلایا، بالا بلا، دیوانه دل، حسرت دیدار، زلف طلائی، قسم، خداحافظ، کجا رفتی
تاجیک	دختر همسایه، کارون، دام بلا، پیک عشق، رقص پروانه، سفر
هوشنگ درخشانی	صحرا، گریزان، ژرفا امید، دل ها
علی اکبر ری پور	قهر نگار، کی میایه، بهارک، محله یار، رفتم، سهیلا، ول کرمونی، جهاز، عروسی کرمون، بهار میاد، نازی، دختر دهاتی، گلنسا، قالش می‌زارم، بارسفر، بهار نارنج، هفت سین، ای خدا دل غمینان، جفا پیشه، خاطره، لیلایا که بودی، مریم جون، مینا جون
رفیعی	در آتش دل، دام صیاد، گل پیراهن، قسم
مسعود ژرفا	اجراهای بسیاری با ارکستر رادیو کرمان به صحنه برد و چند ترانه نیز با صدای ایشان ضبط شده است. از جمله ترانه شکسته
عباسی	بی وفا، آرزو، گمشده
احمد غفاری	قالی کرمون، خنده گل، کلثوم، یارخسته، پری جان
علی فدایی	ساربون، لیلایا، عاروسی، قاصد بهار، النگو، گل شب بو، واویلا، یادی از کودکی، کبک مست، آرزوی ماهیگیر، نمک دار زنجبیلو، ناله قایقران
فروغی کرمانی	سکوت شب، دختر ایل، خال سیاه، شراره نگاه، قهر نگار، مادر، ابروکمون، مریم بانو، کولی، فال بین، من به بازار می‌روم، گلنسا

عطا الله مشرف زاده	ناله نی، دروگر، صدف، چارقد گل دار، نازنازی، مرغ بی آشیون، انتظار، چشم مست، شیرین سخنی زیبا، هجران، پیام صبا، عشق سرگشته، داماد نازنین من، بی ستاره ها، امید من، دوری مکن، مشکن دلم را، ماجرای دل
محمدحسین نامجو	اسب کرنگ، رودبار نازم، دوبیتی های محلی جیرفتی
ایرج نوذری	اجراهای بسیاری با ارکستر رادیو کرمان به صحنه برد و چند ترانه نیز با صدای ایشان ضبط شده است. از جمله ترانه دل و راز
علی همتی	سفر کرده، گلی، شورمستی

خوانندگان زن	قطعات
پروانه	نقش قالی، ماه، صنم جان
شهلا ده بزرگی	رفته، نورخدا
سحر	لالایی
فروغ	شکسته
فیروزه	سرگشته
ناهید مشرف زاده	راز دل
مهناز	دختر نارنج
هاله	نازنین، نیرنگ زمانه، همراه خزان، حدیث غم، بهار، بیگانه، مسافر
هنگامه	یار تو نمی شم، حبیبو

نوازندگان سازهای ایرانی	ساز
عباس ایرانمنش	تار
داریوش برهانی	تار
محمود خیامی	تار
محمدعلی سیف اللهی	سنتور
احمد گواشیری	تار
عطا الله مشرف زاده	تمبک
احمدرضا موید محسنی	سنتور
علی اکبر نظامی	تار
امان الله نظامی	تار

نوازندگان سازهای غربی	ساز
احمد اسد اللهی	فلوت
عزیز اکبری	ویلن
هوشنگ درخشانی	آکاردئون، آرگ
ایوب دژاکام	کلارینت
محمد زموده	آکاردئون
محمد سعید	ویلن
محمدحسین صفاریان	ویلن
مهدی گواشیری	فلوت

ترانه سرا	قطعات
احمد اسد اللهی (شعله کرمانی)	گریزان، خانه پروین، گل باغ امید، ای آسمون، به خاطر تو، شکسته، دیگر باور ندارم، زنجیر زلف، دخترخاله، شب یلدا، بالا بلا، غم تنهایی، قصه عشق، کبک دری، سرگشته، کجا رفتی، حدیث غم، همراه خزان، ای خدای آسمون ها، منو تنها نزار، بارون، اشک، ای حبیبو، لالایی، قالی کرمون، عروس کرمون، رسوایی
حمید مظهری (اشک کرمانی)	وی همراه با غزل سرایی در مقاطع مختلف با واحد موسیقی رادیو مرکز کرمان همکاری کرد و ترانه‌هایی از او بخشی از خاطرات موسیقایی مردم کرمان را رقم زد. از جمله ترانه‌های او می‌توان به ترانه سُکلو، کرمونیا وفا دارن، مشکن دلم را اشاره کرد.

نتیجه گیری

در این پژوهش به صورت کلی به موسیقی رادیو کرمان قبل از انقلاب پرداخته شد. در پژوهش حاضر با توجه به اسناد موجود اداره اطلاعات و رادیو استان کرمان و مطالعات میدانی و کتابخانه ای سعی بر آن شده است اسامی هنرمندان براساس حروف الفبا با توجه به فعالیت شان و ترانه ها در رادیو طبقه بندی شود. با تاسیس رادیو کرمان در سال ۱۳۳۷ و اجرای موسیقی به صورت تک نوازی و گروه نوازی در رادیو،

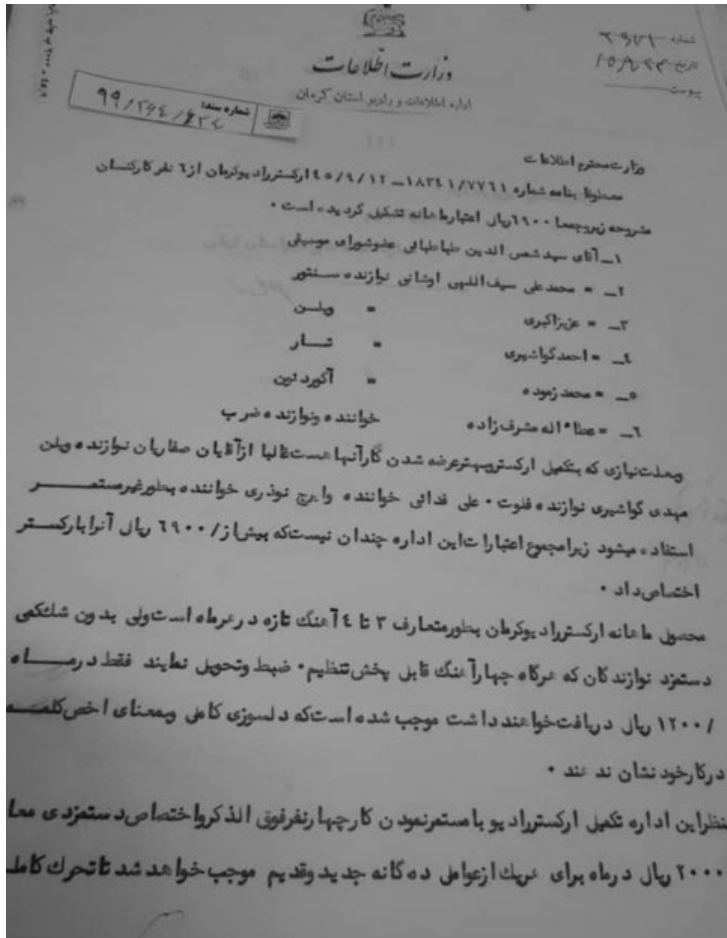
تحولی بزرگ در موسیقی کرمان ایجاد شد. از سال ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۷ هنرمندان مختلفی به صورت مستمر و غیر مستمر در نقش رهبر ارکستر، آهنگساز، خواننده، نوازنده و ترانه سرا با رادیو کرمان فعالیت کردند. این دوران بیست ساله را می‌توان شکوفاترین دوره موسیقی شهری قبل از انقلاب در کرمان دانست.

منابع

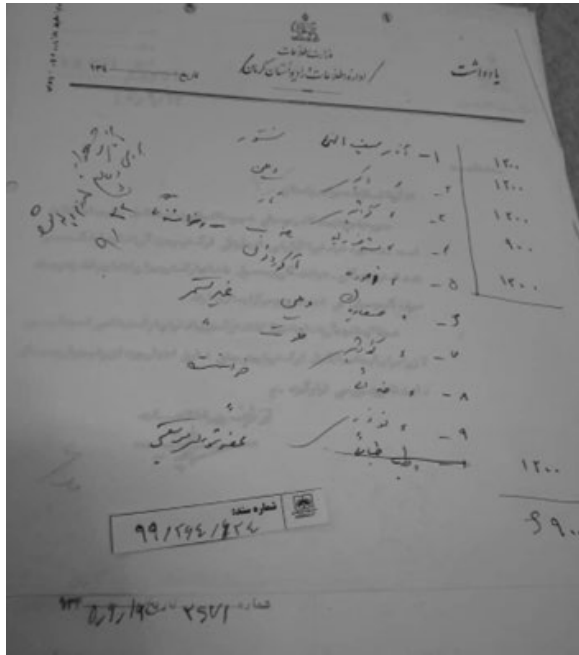
- برخوردار، ایرج. ۱۳۸۸. موسیقی و رادیو و نقش مدیریت: بررسی موسیقی رادیو پیش از انقلاب. تهران: طرح آینده.
- سدیفی، محمدمهدی. ۱۳۹۱. شناخت و کاربرد موسیقی رادیو. تهران: طرح آینده
- خجسته، حسن. ۱۳۹۵. جامعه، موسیقی، رادیو: رویکردی اجتماعی به موسیقی رادیو. تهران: سروش.
- توحیدی، سید فؤاد. ۱۳۹۷. نگاهی به موسیقی نواحی کرمان. کرمان: سوره‌ی مهر.
- نصیری فر، حبیب‌الله. ۱۳۹۷. بزرگان موسیقی کرمان و نواحی. تهران: آواز.
- ارجمند، سعادت. ۱۴۰۱. رامشگران، موسیقیدانان کرمان، جلد اول. کرمان: خدمات فرهنگی کرمان.

* پیوست

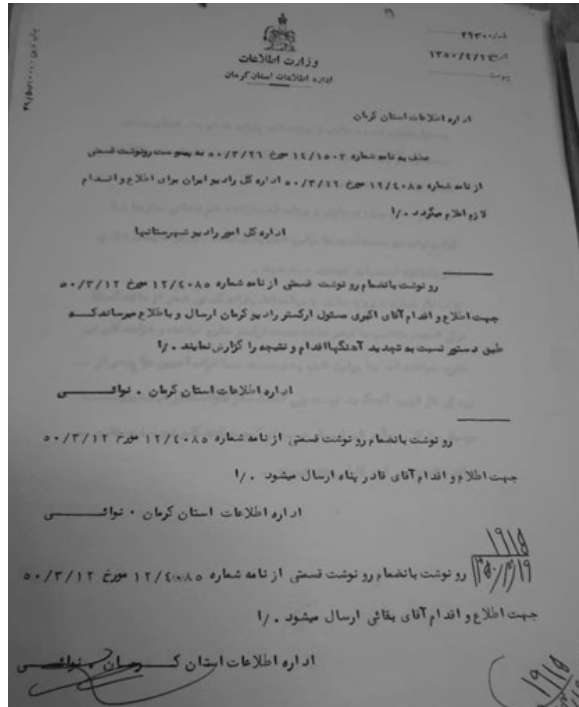
تصاویر مربوط به اسناد اداره اطلاعات و رادیو کرمان از سازمان اسناد و کتابخانه ملی کرمان تهیه شده است.

تصویر ۱: سند ۹۹/۳۶۴/۶۲۴ اولین ارکستر رادیو کرمان و اعضای ارکستر در سال ۱۳۴۵

تصویر ۲: سند ۹۹/۳۶۴/۶۲۴ اعضای ارکستر رادیو کرمان

تصویر ۳: سند مربوط رهبری ارکستر آقای عزیز اکبری

تصویر ۶: استودیو رادیو کرمان سال ۱۳۴۰، ویلن: آقای اکبری، تار: آقای نظامی، تمبک: آقای صفاریان، گوینده: خانم منشی زاده

تصویر ۷: اتاق تمرین رادیو کرمان سال ۱۳۴۰، کلارینت: آقای دژاکام، ویلن: آقای اکبری، تمبک: آقای صفاریان یا صفارزاده